

Иън Макюън - „Черните кучета“

Сложената в рамка снимка, която Джун Тремейн държеше на шкафчето до леглото си, беше там, за да ѝ напомня, а и за да осведомява посетителите, че лицето на красивото момиче, за разлика от лицето на съпруга ѝ, по никакъв начин не указваше в каква посока ще се промени. Снимката е от 1946 година, един-два дни след сватбата им и седмица, преди да заминат на меден месец в Италия и Франция. Двамата стоят, преплели ръце, до перилата край входа на Британския музей. Може да е било в обедната им почивка, защото и двамата са работели наблизко, а разрешение да напуснат са получили едва няколко дни преди отпътуването. Навели са се един към друг, странно обезпокоени да не би да бъдат отрязани, ако застанат по-близо до края на снимката. Усмивват се на обектива с неподправена радост. Не е възможно да сбъркате Бърнарда. Той и тогава е висок шест фута и три инча, с нестандартни по размер ръце и крака, изпъкналата му долна челюст изглежда нелепо, но изразява добронамереност, а подобните на дръжки на делва уши имат още по-комичен вид заради късата подстрижка в псевдовоенен стил. Изминалите четиресет и шест години са нанесли предсказуеми щети, и то само по периферията – пооредяла коса, сгъстили се вежди, по-груба кожа, докато мъжът като цяло, този изумителен феномен Бърнард, е същият тромав и лъчезарен исполин и през 1946, и през 1989 година, когато ме помоли да го заведа в Берлин.

Изражението на Джун обаче се отклонява много от предназначения път, както става и с живота ѝ, и по моментната снимка почти не може да се гадае за остарялото лице, любезно усмихващо се на госта, който влиза в стаята ѝ. Двайсет и пет годишната жена е мила, кръглолика и жизнерадостно засмяна. Косата ѝ е прекалено стегнато и скучно накъдрена преди заминаването и това изобщо не ѝ отива. Пролетното слънце осветява буклите, които вече са се отпуснали. Облечена е в къс жакет с повдигнати от подплънките рамене и плисирана пола в съответстващ цвят – боязливо разточителство на плат, свързано със следвоенната мода. Бялата ѝ блуза е с широко остро деколте, смело стигащо до началото на гърдите. Яката е извадена над жакета, за да ѝ придаде свежия вид на „английска роза“ от военновременните плакати. През 1938 година тя става член на Социалистическия велосипеден клуб на Амършам. Под ръка държи чантата си – притиснала я е към тялото си, а другата си ръка е преплела с ръката на своя човек. Облегнала се е на него и главата ѝ е доста по-ниско от рамото му.

Сега фотографията е окачена в кухнята на нашата къща в Лангедок. Често я изучавам, обикновено когато съм сам. Джени – съпругата ми, дъщерята на Джун, подозира, че имам хищническа природа, и се дразни, че съм обсебен от родителите ѝ. Доста дълго се е мъчила да се освободи от тях, затова с право смята, че моят интерес може би я тегли назад. Приближавам лицето си, като се мъча да видя бъдещия живот, бъдещото лице и решителността на Джун, довела до един особен акт на храброст. От веселата усмивка върху кожата на гладкото ѝ чело се е образувала малка гънка точно между веждите. В по-късните години тя се превърна в доминираща черта на сбръчканото лице – в дълбока вертикална резка, започваща над носа и разделяща челото ѝ. Може би аз просто си въобразявам, че долавам твърдост, скрита под усмивката и в очертанията на долната челюст – устойчивост, категорично мнение, научно обоснован оптимизъм за бъдещето; снимката е направена сутринта, когато Джун и Бърнард слагат подписите си за членство в Комунистическата партия на Великобритания в седалището ѝ на улица „Гратън“. Те напускат работа и са свободни да декларират своите предпочитания, които впрочем през войната са престанали да бъдат непоклатими. И все пак сега, когато мнозина са обзети от съмнения след проявените от партията колебания (дали войната е

била благородна и освободителна, обслужваща антифашистката кауза, или е била хищническа империалистическа агресия?), а някои дори се отказват от членството си, Джун и Бърнард се хвърлят надолу с главата. Освен всичките им надежди за един нормален, справедлив свят без войни и класово потисничество, те чувстват, че принадлежността им към партията ги свързва с всичко, в което има младост, жизненост, интелигентност и дръзновение. Запътили са се оттатък Ламанша към хаоса на Северна Европа, където са ги посъветвали да не ходят. Но те са твърдо решени да подложат на проверка новата си свобода, лична и географска. От Кале ще тръгнат на юг към средиземноморската пролет. Светът е нов, в него цари мир, фашизмът се е оказал неоспоримо доказателство за финалната криза на капитализма, благотворната революция предстои, а те са млади, женени и влюбени.

Бърнард продължава да бъде партиен член, макар и с огромна неохота, до съветската инвазия в Унгария през 1956 година. След което напуска – нещо, което отдавна се е готвил да направи. Тази промяна в отношението му почива на добре документирана логика, това е историята на заблуда, споделена от цяло едно поколение. Джун обаче остава в партията само няколко месеца, до сблъсъка по време на медения им месец, дал заглавието на тези мемоари, като промяната в нея е дълбока – метампсихоза, картографирана в трансформацията на лицето ѝ. Как едно кръгло лице толкова се удължава? Възможно ли е не гените, а по-скоро животът да е накарал малката гънка над веждите, тласната нагоре от усмивката ѝ, да се вкорени и да създаде това дърво от бръчки, стигащо чак до линията на косата? Със собствените ѝ родители не се беше случило нищо толкова странно на стари години. В края на живота ѝ, по времето, когато беше настанена в старопиталище, лицето на Джун беше като на възрастния Одън. Може би годините под средиземноморското слънце бяха загубили и деформирали кожата ѝ, а годините на самота и размисли разтеглили чертите ѝ, след което те се бяха нагънали една върху друга. Заедно с лицето се бе удължил и носът, брадичката също се бе удължила, но после носът сякаш бе променил намерението си и бе опитал да се върне в първоначалното си положение, като порасне още малко и се закриви. В покой лицето ѝ изглеждаше като издялано от камък, като изображение върху гробница; статуя, изработена от шаман маска, която да прогонва злите духове. Във всичко това може и да се е криела някаква проста истина. Джун може би беше променила лицето си, за да съответства на убеждението ѝ, че на пътя ѝ се е изпречила символична форма на злото и я е подложила на изпитание. „Не, глупако! Не беше символична – чувам я да ме поправя. – Беше реална, истинска. Не знаеш ли, за малко да загина!“

Нямам представа дали наистина е било така, или не, но в спомена ми през малкото дни, когато я посещавах в старопиталището през пролетта и лятото на 1987 година, валеше дъжд и духаше силен вятър. А може и да е имало само един такъв ден, но той да е отвял всички останали. И този път влязох в заведението – провинциална къща от средата на Викторианската епоха, – минавайки по алея откъм паркинга, който се намираще твърде далече, край сградите за животните. Старите диви кестени стеноха и се клатеха, неокосената трева беше сплъстена, прилепила до земята сребристото опако на стръкчетата си. Дръпнах сакото си нагоре, за да ми пази главата, подгизнал, разгорещен и раздразнен от поредното разочароващо лято. Спрях се във входното антре, за да си поема дъх и да се успокоя. Дали всъщност се чувствах зле само заради дъжда? Радвах се, че ще видя Джун, но самото място ме разстройваше. Беше просмукано от умора и тя проникваше в костите ми. Имитацията на дъбова ламперия ме затискаше от всички страни, а мокетът, с десен на кинетично завихрени спирали в червено и мухлясало жълто, сякаш се издигаше нагоре, за да ми влезе в очите и да забави дишането ми. Въздухът, който не циркулираше и който система от противопожарни врати дълго

задържаше на едно място, бе просмукан от сраснали се една с друга миризми на тела, дрехи, парфюми и пържени закуски. Недостигът на кислород ме караше да се прозявам; дали имах достатъчно енергия за поредното посещение? Лесно можех да мина покрай рецепцията, където нямаше никой, и да обиколя коридорите, докато намеря празна стая с оправено легло. Можех да се пъхна между институционалните чаршафи. По-късно щеше да дойде ред на формалностите по постъпването – след като ме събудеха за вечеря, която разнасяха на количка с гумени колела. Подир това щях да изпия успокоително и отново да дремна. И годините щяха да се нижат...

В този миг лек пристъп на паника ме върна към поставената цел. Прекосих антрето, отидох на рецепцията и натиснах пружината на звънеца с цяла длан. Това беше още един фалшив щрих: старинният хотелски звънец. Искаха да наподобят атмосферата на провинциално убежище, но беше постигнат ефектът на занемарен пансион, от онези места, където „барът“ – заключен бюфет в трапезарията – отваря в седем за един час. Зад тези отвличащи вниманието хитрини се криеше самата действителност – това бе доходоносен старчески дом, специализиран (без да притежава достатъчно вяра в себе си, за да признае този факт в брошурите си) в грижи за безнадежно болни.

Едно изписано с дребен шрифт условие в договора и изненадващата неумолимост на застрахователната компания бяха лишили Джун от хосписа, в който искаше да отиде. Всичко, свързано със завръщането ѝ в Англия преди няколко години, беше пълно с усложнения и притеснения. Мъчителен път изминахме, за да бъде окончателно потвърдено, с не един обрат в експертното мнение, че тя страда от nelечима болест, от сравнително рядка форма на левкемия; мъката на Бърнард; пренасянето на имуществото ѝ от Франция и отделянето на ненужните боклуци; финанси, собственост, настаняване; съдебна битка със застрахователната компания, от която трябваше да се откажем; поредица от затруднения при продажбата на лондонския ѝ апартамент; дълги пътувания с кола на север, за да я лекува някакъв съмнителен възрастен мъж, за чиито ръце се твърдеше, че притежават лечебна сила. Джун го обиди и същите тези ръце без малко да я зашлевят. Първата година от моя брак премина изцяло в сянката на Джун. Ние с Джени, както и братята на Джени и приятелите на Бърнард и Джун, бяхме повлечени като от водовъртеж, от ожесточено хабене на нервна енергия, погрешно взето от нас за експедитивност. Едва когато през 1983 година Джени роди Александър, първото ни дете, ние – Джени и аз – дойдохме на себе си.

Рецепционистката се появи и ми подаде книгата за посетители, за да се разпиша. След пет години престой Джун все още беше жива. Можеше да остане да си живее в апартамента на Тотнъм Корт Роуд. Напразно бе напуснала Франция. Както казваше Бърнард, тя не бързаше да умира, не повече от всички нас. Но апартаментът беше продаден, всичко бе уредено и благодарение на славните ни усилия тя вече нямаше достъп до пространството, което бе създавала около себе си в живота. Джун избра да остане в старопиталището, където и персоналът, и тръгналите към смъртта обитатели се утешаваха със списания, телевизионни викторини и сапунки, чието ехо се отразяваше от лъскавите стени на стаята за почивка, неукрасени с картини, нито с полици с книги. Безумното ни суетене беше просто бягство от действителността. Никой от нас не пожела да забележи този отвратителен факт. Никой освен Джун. Когато се завърна от Франция и преди да уредим настаняването ѝ в старческия дом, тя живееше при Бърнард и работеше върху книгата, която се надяваше да довърши. Несъмнено се е отдавала и на медитациите, които описва в своя популярен памфлет „Десет медитации“. Доволна беше, че се въртим около нея и се заемаме с практическите въпроси. Когато силите ѝ започнаха да намаляват (доста по-бавно от медицинските предсказания), тя беше не по-малко доволна да приеме дома „Кестенов простор“ като свой собствен. Нямаше желание да го напусне и да се завърне в света. Твърдеше, че

има полза от опростения си начин на живот и че izolацията ѝ в къща, пълна с телевизионни зрители, ѝ подхожда и дори ѝ помага. Нещо повече: това било съдбата ѝ. Независимо от казаното от Бърнард, сега, през 1987 година, Джун линееше. Тази година тя прекарваше много повече време в сън през деня. И макар че твърдеше обратното, пишеше единствено в бележниците си, и то малко. Вече не извървяваше старата пътека през гората до най-близкото село. Беше на шейсет и седем години. Аз, на четиресет, тъкмо бях стигнал до възрастта, когато човек започва да разграничава етапите на по-късния живот. Имаше време, когато не бих видял нищо трагично в това човек да е болен и да умира към седемдесетата си година – не си струва да се оплакваш, нито да се бориш против реалността. Стар си – умираш. Едва сега започвах да разбирам, че човек се вкопчва във всеки стадий – на четиресет, на шейсет или на осемдесет, – докато не бъде победен, и че на шейсет и седем може да е рано за последния гейм. Джун имаше още неща за вършене. Изглеждаше добре като възрастна жена в Южна Франция – с лице като от Великденския остров под сламената шапка, с естествената властност на забавените движения, когато рано вечер обикаляше градината, със следобедния сън, който беше в унисон с местните обичаи.

Докато вървах по шеметно вихрещия се мокет, който продължаваше и в коридора под противопожарна врата от армирано стъкло с явното намерение да покрие всеки възможен инч от околното пространство, отново ми дойде наум колко дълбоко ме отвращава фактът, че Джун умира. Бях против това, не можех да го преглътна. Тя беше приемната ми майка, тази, която любовта ми към Джени, брачните договорености и съдбата ми бяха отпуснали; закъснялата с трийсет и две години майка заместителка. Повече от две години правех своите редки посещения сам. За Джени и майка ѝ дори двамайл минути разговор край леглото бяха равни на наказателен поход. Бавно, прекалено бавно, както се оказа впоследствие, от моите лъкатушни разговори с Джун се роди замисълът да напиша мемоари. Тази идея смути останалите членове на семейството. Един от братята на Джени се опита да ме разубеди. Заподозрях, че искам да застраша трудно постигнатия мир, като изровя забравени разправии. Децата не можеха да разберат как една толкова досадна и позната тема като разногласията между родителите им може още да бъде привлекателна. Но те се тревожеха излишно. В неконтролируемия ход на всекидневие то стана така, че само по време на две от последните ми посещения успях да накарам Джун да говори за миналото по някакъв организиран начин, а от самото начало ние имахме напълно различни представи за какво всъщност трябва да става дума в моя разказ.

В торбата с покупки, която ѝ носех, до пресните личи от пазара „Сохо“, черното мастило „Монблан“, томчето с дневника на Босуел за 1762–1763 година, до бразилското кафе и няколкото скъпи шоколада лежеше и моят бележник. Джун не би разрешила касетофон. Подозирах, че искаше без притеснение да ругае Бърнард, към когото изпитваше в еднаква степен любов и раздражение. Обикновено, когато научеше, че съм бил при нея, той ми се обаждаше. „Мило момче, какво е душевното ѝ състояние?“ Подразбираше се, че иска да знае дали Джун е говорила за него и в какъв аспект. От своя страна аз се радвах, че в кабинета си не разполагам с кутии със записи, пълни с компрометиращи доказателства за случаите, когато Джун е проявявала недискретност. Например, дълго преди идеята за мемоарите да се появи, тя веднъж ме шокира, като внезапно сниши глас и обяви, като че сочеше ключа за всички негови несвършенства, че Бърнард „е получил малък размер пенис“. Не бях склонен да приема казаното буквално. Този ден тя му беше ядосана, а освен това бях сигурен, че през живота си бе виждала само неговия. По-скоро ме поразил формулировката – намекът, че съпругът ѝ просто е проявил инат, който му е попречил да си поръча нещо по-обемисто чрез редовните си снабдителни от улица „Джърмин“. В една тетрадка тази

забележка може да се стенографира. На касета обаче тя просто щеше да се превърне в доказателство за извършено предателство и тогава щеше да се наложи да пазя записа в заключен шкаф.